

Klosser Innovasjon AS

Årsberetning 2018

Styret har hatt fem styremøter i 2018, og legger med dette fram årsberetningen for Klosser Innovasjon AS.

Innledning

Klosser har tatt en nasjonal rolle innen bioøkonomi med sin satsing på bioøkonomi-senteret Biosmia, NCE Heidner Biocluster og inkubatortilbudet for bedrifter. Bioøkonomi er et område hvor Hedmark og Innlandet har store ressurser og muligheter. Bioøkonomi handler om utnyttelsen av fornybare biologiske ressurser med bioteknologi og andre teknologier for mat, helse, materialer, kjemikalier og energi. Jordbruk og skogbruk er tradisjonelle næringer i Innlandet med tilhørende næringsmiddelindustri og treindustri. Utfordringen er at næringslivet må bli mer innovative og internasjonalt orientert for å ta ut potensialet for verdiskaping. Det er et stort vekstpotensial i bioklyngen Heidner med 50 bedrifter og institusjoner. Klyngen arbeider for økt verdiskaping innen bærekraftig matproduksjon. Norsk teknologi, genetisk materiale og mat selges nå fra Heidner-klyngen til over 50 land.

Industriell utvikling er viktig for verdiskapingen, og Klosser har prioritert dette feltet de siste årene. Et helhetlig system med et godt inkubatoropplegg og omstillingsprogram i sørfylket har resultert i forbedringer i eksisterende bedrifter og etablering av fire nye industrietableringer i Hedmark i 2018. Klosser arbeider sammen med 7Sterke for at industriklyngen også blir tatt opp i det nasjonale klyngeprogrammet.

Virksomhetens art

Klosser er et av landets ledende innovasjonsselskap og skal med sin kompetanse være en inspirator og pådriver for Hedmarks næringsliv. Klosser skal gjennom sitt arbeid også være en viktig bidragsyter til det grønne skifte. Klosser har kontorer i Hamar, Kongsvinger, Tynset og Grue, samt faste kontordager i Brumunddal, Elverum og Trysil. Klosser har avdeling for røyeoppdrett på Rena og planlegger å opprette et kontor i Elverum i 2019. På denne måten er selskapet fylkesdekkende med aktiviteter i alle regioner. Selskapet arbeider med idéer som kan gi nye vekstbedrifter eller økt vekst i eksisterende bedrifter. Vi engasjerer oss i virksomheter som har potensial for betydelig økonomisk vekst.

Målet er å stimulere til økt næringsutvikling, innovasjon og forskning. Klosser har virksomhetsområdene bedriftsinkubator, bioøkonomisenter, prosjektutvikling og klynge- og nettverksutvikling. Klosser har mye spesialkompetanse og satser spesielt innenfor tre strategiske områder: bioøkonomi, industri og digital tjenesteyting.

FORRETNINGSOMRÅDER

1. KLOSSER INKUBATOR:

2018 har vært et år med meget gode resultater. Klosser har fra SIVA blitt tildelt et 5-årig inkubatorprogram som løper tom. 2020. Driften av inkubatorvirksomheten ble i 2018 finansiert av Hedmark Fylkeskommune og SIVA med 7,8 millioner. Klosser inkubator skal bidra til å utvikle og skape vekst i innovative oppstartsbedrifter og i eksisterende bedrifter gjennom innovasjonsprosjekter. Klosser har bred erfaring med innovasjonsprosjekter og forretningsutvikling, og har spisskompetanse innen økonomi/finans, produktutvikling, industriproduksjon, strategisk analyse, markedssegmentering og salg.

Gjennom utvidelse av de økonomiske rammene for inkubatorvirksomheten fra Hedmark Fylkeskommune og SIVA, har Klosser de siste årene arbeidet med næringslivet i hele Hedmark og spesielt mot industrirelaterte virksomheter. I 2018 har Klosser vært involvert i 20 planlagte fabrikketableringer i Hedmark. Så langt er fire bedrifter etablert og i gang med produksjon (Salsus, Nordisk Massivtre, Gransjøberget Viltkjøkken, Diesel Care). Ytterligere 4-5 vil trolig bli startet i 2019. Det er mye som skal på plass før denne type etableringer skjer og erfaringsmessig tar det 3-4 år.

Klosser Inkubator har i 2018 hatt **140 vekstideer** til vurdering. Gjennom 2018 har **101 bedrifter vært i inkubasjon**, 48 bedrifter er i inkubator ved utgangen av året og 30 bedrifter i pre-inkubasjon. Dette er en kraftig økning sammenlignet med 2017 hvor tallene henholdsvis var 30 og 13. Klosser har etablert et formalisert inkubatorløp og et godt kurstilbud til bedriftene. Inkubatoren har seks heltidsrådgivere, men benytter både øvrige ansattes spisskompetanse og eksterne konsulenter. Dette bidrar til bedre rådgiving og bistand til bedriftene.

Erfaringstall viser at Klossers tilstedeværelse med eget kontor eller faste kontordager gir en betydelig økning i idéfangst og inkubatorbedrifter. Data fra Norges Forskningsråd viser at Hedmark ligger høyt på prosess- og produktinnovasjon. Derimot er veksten i antall arbeidsplasser lav i forhold til landet forøvrig. Her ligger det stort utviklingspotensial. Fortsatt systematisk jobbing med innovasjon og tilrettelegging for FoU, kan forløse vekstpotensialet i Hedmarks næringsliv. Det er imidlertid krevende med nåværende kapasitet å opprettholde virksomheten i hele fylket. Erfaringen de to siste årene viser at opptrapping i en region av fylket, reduserer kapasiteten og antall inkubatorbedrifter i andre regioner. Valget står mellom å få mer finansiering eller prioritere strengere.

Målene for 2019 er å oppnå et idétilfang på minimum 1 idé pr. 2000 innbyggere i alle fylkets regioner samt et inkubatoropptak på minimum 0,7 bedrifter per 2000 innbyggere. I løpet av 2019 oppnå, 35 industrirelaterte virksomheter og 60 oppstartsbedrifter i inkubasjon.

Klosser inkubator vil i tillegg til Hamar, Kongsvinger og Tynset ha tilstedeværelse i Ringsaker, Trysil, Elverum, Rena og Solør. I forbindelse med satsingen i nye geografiske områder, har vi utviklet en egen kursserie for gründere, inkubatorbedrifter og eksisterende næringsliv til bruk i rekrutteringsarbeidet:

- 1) Lean Startup – kundeorientert forretningsutvikling
- 2) Hvordan presentere din forretningsidé
- 3) Investorsøk
- 4) Styrearbeid og betydningen av et godt styre

2. BIOSMIA BIOØKONOMISENTER:

Klosser etablerte i 2016 et **markedsdrevet bioøkonomisenter** som fortsetter en positiv utvikling. Klosser har de fem siste årene fått tildelt midler over statsbudsjettet til å utvikle BioSmia, og får i 2019 2,5 mill. kroner fra Landbruks- og Matdepartementet til dette formålet. I

tillegg går Hedmark Fylkeskommune inn med 2 millioner kroner for å fortsette å utvikle Biosmia til fylkesdekkende med noder i alle regioner.

Senteret BioSmia tilbyr ulike tjenester inn mot næringslivet og academia, og er en pådriver og et sekretariat for innovasjonsprosjekter innen bioøkonomi. Det er kartlagt over 250 innovasjonsidéer. BioSmia har tatt tak i rundt halvparten av disse idéene gjennom forstudier og prosjekter. BioSmia er koblet med inkubatoren, og dette har resultert i at det er 28 bedrifter i bioinkubator ved utgangen av året. Selv om det ofte er lang vei til kommersialisering av bioprosjekter, gir arbeidet i BioSmia et stort potensiale for vekst innen bioøkonomi framover.

I Biosmia er det etablert et **avlsprosjekt for Røye** med mål om bedriftsetablering (Arctic Red) i 2019, og det legges et grunnlag for vekst innen oppdrett av innlandsfisk. Klosser er prosjekteier og prosjektet er delfinansiert av Regional Forskningsfond Innlandet (RFFI). Prosjektidéen kommer fra Klosser som har satt sammen et partnerskap av norske røyeoppdrettere, Høgskolen i Hedmark, Universitetet i Nordland, NMBU og ikke minst kunnskapsoverføring fra avlsmiljøet i NCE Heidner BioCluster. Aninova er selskapet som deltar i prosjektet (datterselskap av Norsvin). Prosjektet har fått stor oppmerksomhet, og det har blant annet ført til at Hedmark Fylkeskommune har bidratt med midler til et mobiliseringsprosjekt i Hedmark for etablering av oppdrett av røye. Mobiliseringen har vært en suksess med rundt 25 aktuelle røyeoppdrettere i fylket hvorav ni søker konsesjon 2018/2019. Rendalsfisk AS er den som har kommet lengst. Dette er en storsatsing med ambisjon om produksjon av 1.000 tonn røye årlig. Selskapet fikk konsesjon i 2017 med tilhørende tillatelser for vanninntak og utslipp. De har gjennomført prosjektplanleggingen, og søker i 2019 investorer til prosjektet.

Konferansen **Biotown** ble arrangert for fjerde gang i 2018 med rundt 500 deltagere på ulike arrangement i Hedmark med arrangementene "Land møter Hav" i Hamar Kulturhus, "Skogen inn i fremtiden" i Kongsvinger og "Bærekraft" i Dalsbygda. Det var svært gode tilbakemeldinger på program og gjennomføring (basert på deltakerundersøkelse).

3. KLYNGER OG NETTVERK

NCE HEIDNER BIOCLUSTER:

Et høydepunkt i 2018 var at Heidner Biocluster ble tatt opp som Norwegian Center of Expertise i det nasjonale klyngeprogrammet. Klyngen består nå av 50 aktører. De nye medlemmene er Salsus AS, The Assessment Company AS og Ringsaker kommune. Den totale bedriftsomsetningen i klynga har triplet seg fra oppstarten i 2012 til 60 mrd. Klyngen er i utvikling, og har gått fra en genetikklynge til å dekke hele verdikjeden innen bærekraftig matvareproduksjon.

Finansiering: Heidner BioCluster har i 2018 vært finansiert av Hedmark Fylkeskommune. Karianne Haug Berg ble ansatt som ny klyngeleder i begynnelsen av året, og administrasjonen består av tre personer. NCE-prosjektet varer i fem år med en årlig statlig finansiering på 5 mill. kroner, og hvor deltagerne må bidra med det samme i form av deltageravgift og egeninnsats.

Resultater:

- Klyngen har styrket sitt samarbeid med andre klynger i Norge gjennom å arrangere den blågrønne bioøkonomikonferansen «Land møter hav». Samarbeidsklyngene var NCE Seafood Innovation Cluster (Bergen), NCE Blue Legasea (Ålesund) og Biotech North (Tromsø).
- Klyngen har styrket samarbeid med andre klynger internasjonalt gjennom samarbeidsavtale med klyngen BioVale i York. I tillegg er NCE Heidner med i et konsortium med 10 andre europeiske klynger som sammen sendte en søknad til H2020-programmet Innosup.
- Kunnskap innen digitalisering er styrket gjennom samarbeid med Digital Norway AS, som holdt en 4-dagers workshop for medlemmene.

- Arbeidet med bærekraft har ført til etablering av «bærekraftsforum» hvor bedrifter i klyngen som er gode på dette deler av sin kunnskap med andre.
- Klyngens arbeid med den revolusjonerende teknologien genredigering (CRISPR) har ført til etablering av et prosjekt med budsjett på 18 millioner.
- Fem av klyngens prosjekter fikk støtte gjennom Innovasjonsrammen hos Innovasjon Norge.
- Internasjonalt samarbeid med Biorenewables Development Centre i York, UK gir klyngens medlemmer tilgang til en storskala Bio-katapult.
- Som en del av klyngens posisjoneringsprosjekt er det ansatt en egen kommunikasjonsrådgiver.
- Det er gjort endringer i styringsgruppen for bedre å representere hele verdikjeden: Felleskjøpet Agri for bærekraftig fôrutvikling og Cryogenetics for blå næring.

Aktiviteter: Hovedfokuset for NCE-perioden er å øke medlemmenes verdiskaping, spesielt i eksportmarkedet. Dette skal oppnås ved å videreutvikle det unike som er bygget opp i klyngen. I tillegg til å styrke samarbeidet gjennom hele verdikjeden, skal vi i NCE-prosjektet koble på andre verdikjeder og dra nytte av «cross industry» innovasjon. Lederne i klyngebedriftene mener at det er et like stort potensial i verdiskaping fra klima- og bærekraftige innovasjoner, som næringen tidligere har klart å realisere innen god dyre- og plantehelse og lavt forbruk av antibiotika.

INDUSTRIKLYNGEN 7STERKE:

7sterke ble etablert som en industriforening for 11 år siden. Den dekker industribedrifter og bedrifter tilknyttet verdikjeden til industrien for de 7 kommunene i Sør-Hedmark. Foreningen har vokst, og har nå 63 medlemmer. Disse omsetter for 9,5 Mrd og har 4.000 ansatte. Dette betyr at 7sterke utgjør det ledende kraftsentrum for industri i Innlandet sammen med Raufoss-miljøet. I 2018 trengte 7sterke en fornyelse og en solid partner, og avtalen med Klosser ble inngått. Klosser inngår sentralt i nettverkene (produksjon, marked og HR) med flere ulike personer, og det gode samarbeidet har utvilsomt vært viktig for både 7sterke, og Klosser som har styrket sin posisjon i Kongsvingerregionen.

Mål, finansiering, varighet

Klosser inngikk fra 2018 en 2-årig samarbeidsavtale med 7sterke. Avtalen innebærer at det skal samarbeides om å oppnå Arenastatus for 7sterke. Videre at Klosser skal være sekretariat, og bidra til å utvikle 7sterke fra forening til en klynge. Satsingen ble finansiert av Innovasjon Norge for 2018, og videre finansiering er søkt for 2019. Samarbeidet har fungert meget godt gjensidig, og det legges til grunn at samarbeidet vil fortsette også utover 2019.

Resultater

- Det ble gjennomført en omfattende foresightprosess (strategi), samt utarbeidelse av en Arenasøknad som mobiliserte mange 7sterke bedrifter. Målet om å løfte foreningen til en klynge gjennom året ble oppnådd, og 25 av de største bedriftene ønsket å være kjernemedlemmer av klyngen. Målet om Arenastatus ble ikke oppnådd i 2018, men klyngen søker på nytt i 2019.
- Det ble etablert et bærekraftnettverk sammen med alle kommuner i regionen. Interessen og engasjementet omkring nettverket er stor.
- Flere av 7sterke sine bedrifter har blitt inkubatorbedrifter i Klosser, med gode resultater. Potensialet for flere inkubatorbedrifter er stort.
- Det er inngått en stor 3 års-avtale med NAV, Lean med glød, som innebærer ledertrening av 14 ledere fra 7sterke årlig. Programmet starter opp i 2019.
- 7Sterke deltar i Interregprogrammet InsideOutEU sammen med Fylkeskommunen. Det er gjennom programmet knyttet gode kontakter til industriklyngen IUC Stål & Verkstad, samt Paper Province klyngen i Karlstad og Karlstad Universitet.

Plan for 2019

7Sterkes hovedsatsning i ny Arena-søknad er fokus på bærekraft og etablere et innovasjonssenter for restavfall og restråstoff fra 7sterke-bedrifter i regionen. Det er etablert et godt samarbeid med Universitetet OsloMET, og klyngen vil inngå en partnerskapsavtale med dem i 2019. 7Sterke ønsker også å utvikle samarbeidet med klyngene i Karlstad samt Karlstad Universitet, samt inngå samarbeid med NCE Heidner Biocluster og NCE Eyde klyngen.

4. REGIONAL NÆRINGSUTVIKLING:

Erfaring viser at det er svært mange innovasjonsideer og prosjekter som blir fanget opp og utviklet gjennom aktiv dialog med bedriftene, kommunene og næringsutviklings-apparatet. Klosser Innovasjon har i løpet av 2018 etablert en god struktur for dialog med de ulike regionene. Denne strukturen vil bli videreutviklet i 2019. Utfordringen er imidlertid at aktiv tilstedeværelse krever store ressurser. Dette betyr at det må gjøres en tydelig prioritering i 2019.

Kongsvingerregionen (Kongsvinger, Eidskog, Sør-Odal, Nord-Odal og Åsnes): Svært stor aktivitet over tid. Gjennom samarbeid med kommunene og næringslivet har Klosser Innovasjon bidratt til arbeidsplassvekst, industrietableringer og et stort antall utviklings-idéer. Mange utviklingsprosjekter er finansiert av kommunene i regionen (med Kongsvinger kommune største bidragsyter) sammen med Hedmark fylkeskommune:

Klosser innovasjon har prosjektansvaret for disse prosjektene i Kongsvingerregionen:

- Omstillingsprogrammet
- Byregionprogrammet
- Bedriftsrekruttering
- Kings Cross logistikk
- Destinasjonsutvikling Kongsvingerregionen
- Høgskolebyen Kongsvinger
- Helsebyen Kongsvinger
- Førstelinjetjeneste for Kongsvinger
- Klyngesatsning Industriklyngen 7sterke

Til sammen bidrar disse prosjektene til en helhetlig satsning som gir gode resultater.

Hamarregionen (Hamar, Stange og Løten): Klosser Innovasjon har høy aktivitet i Hamar som følge av BioSmia, inkubator og NCE Heidner Biocluster. Samhandlingen med kommunene, Hamarregionen Utvikling (HRU) og næringslivet styrkes nå gjennom utviklingsprosjekter knyttet til bioøkonomi. Det er også igangsatt et samarbeid med HRU om å finne inkubatorbedrifter i alle de tre kommunene, og det vil bli inngått en samarbeidsavtale i 2019. Inkubatorbedriftene vi har avtale med, kan leie rimelig plass i Gründerhuset Park i Hamar eller i Biohus hos Klosser.

Ringsaker: Kommunen jobber offensivt med næringsutvikling og ønsker et tett samarbeid med Klosser Innovasjon. Målet for kommunen og Klosser er å løfte frem flere inkubatoridéer. Erfaringene fra samarbeidet viser vekst i både ideer og avtaler som følge av offensiv jobbing. I Ringsaker har Klosser faste ukentlig kontordager der vi har individuelle møter med gründere/bedrifter sammen med både næringssjefen og Innovasjon Norge. Det gjennomføres kurs i forskjellige temaer som er åpent for alle. Inkubatorbedriftene vi har avtale med, kan sitte gratis i Gründerparken i Ringsaker.

Fjellregionen (Tynset, Alvdal, Tolga, Os, Rendalen og Folldal): Fjellregionen har hatt en fragmentert innovasjonsstruktur. Dette er nå i endring:

- Klosser Innovasjon og Innovasjon Norge har faste ansatte på Tynset, som også er samlokalisert med Rørosregionen Næringshage på Tynset.
- Det er etablert faste møter mellom det samlokaliserte virkemiddelapparatet, for planlegging av arrangementer og prosjekter.
- Budskapet «ei dør inn» frontes utad mot kommuner og næringsliv.

- Samhandlingen har allerede gitt resultater med nye idéer og inkubatorbedrifter.
- Det er etablert inkubatorkontorer til gründere, med både drop-in og faste plasser.

Det har vært jobbet målrettet for å gjøre Klosser Innovasjon kjent i regionen, både blant kommuner og næringsliv. Det har vært jevnlig arrangementer for det lokale næringslivet med både næringslunsjer og kveldskurs, gratis og åpne for alle, med ulike tema innen forretningsutvikling. Fjellregionen har et stort antall potensielle røyeoppdrettere og har derfor tatt et spesielt ansvar for røyeoppsøkingen. Temamøter på Tynset har vært derfor blitt publisert til resten av fylket via Facebook Live, samt at det har vært arrangert helgesamling med bistand til utarbeidelse av konsesjonssøknader.

Elverum og Våler: Elverumregionen utvikling (ERNU) har hatt ansvar for det statlige omstillingsprogrammet for regionen. ERNU har god oversikt over det regionale næringslivet og har mye kompetanse om utviklings- og innovasjonsbehov i bedriftene, spesielt i Elverum. Det er nå etablert en god dialog mellom Klosser og ERNU, hvor denne innsikten legger grunnlag for å øke idestrømmen og antallet inkubatorbedrifter i regionen. En forutsetning for å kunne ta ut potensialet, er at Klosser Innovasjon får en tydelig tilstedeværelse i Elverum, helst eget kontor. Dette vil kreve økte ressurser.

Klosser har egen dialog med Våler om hvordan man kan bidra her.

Sør Østerdal (Åmot, Stor-Elvdal og Rendalen): Sør-Østerdal Næringshage dekker kommunene Stor-Elvdal, Rendalen og Åmot. Klosser Innovasjon har inngått en samarbeidsavtale med næringshagen for å styrke arbeidet med utvikling av de regionale vekstbedriftene. Dette har allerede gitt flere inkubatoridéer.

Trysil og Engerdal: Kommunene Trysil / Engerdal og Klosser Innovasjon har i 2018 etablert et svært godt samarbeid. I Trysil kommune har Klosser Inkubator fast kontordag en gang i måneden, der vi har individuelle møter med gründere/bedrifter sammen med både næringsjefen og Innovasjon Norge. Etter inkubatoropptak har Klosser egen oppfølging. Det gjennomføres kurs med forskjellige temaer innen forretningsutvikling som er åpent for alle. Dette har resultert i flere inkubatoridéer og avtaler.

Kommunikasjon

Selskapet byttet i 2018 navn fra Hedmark Kunnskapspark til Klosser Innovasjon. Selskapet har brukt en del tid på å utvikle ny nytt grafisk materiell, ny web-løsning og andre kommunikasjonsverktøy knyttet til det nye navnet. Første fasen av navne-endringen og innarbeiding av ny logo er godt gjennomført. Reaksjonene er jevnt over positive, og generelt husker man navnet Klosser bedre.

Klosser bruker kommunikasjon aktivt for å bidra til å nå virksomhetens visjon og mål. Klosser er en fylkesdekkende utviklingsaktør, og dette krever at vi kan kommunisere bredt samtidig som det er spesifikt innhold. Klosser er godt synlige både i pressen og digitale medier. I 2018 hadde selskapet blant annet 60 mediaoppslag knyttet til prosjekter og arrangementer i regi av Klosser. Klossers Facebook-side har 1468 følgere, noe som er en god økning fra året før (1243). I løpet av 2018 hadde Facebook-siden 111 publiseringer.

Klosser blir i mange sammenhenger invitert til å delta i fora og arrangementer med politikere på regjerings- og stortingsnivå og ledere innen næringsliv og offentlig sektor for å presentere potensialet for næringsvekst i Innlandet og regionale utviklingsprosjekter. I tillegg til kommunikasjon via presse, sosiale medier og arrangementer er Klosser løpende i tett dialog med regionalt næringsliv og regionale / kommunale myndigheter. Dette er den viktigste kommunikasjonskanalen Klosser gjør for å forankre selskapet som den viktigste utviklingsaktøren i Hedmark.

Årsregnskapet

Årets regnskap viser en omsetning på 35,1 mill. kroner, og regnskapet er gjort opp med et årsresultat på kr 241.215. Det er styrets oppfatning at det fremlagte årsregnskapet gir et riktig bilde av selskapets stilling og resultat. Årsregnskapet for 2018 er satt opp under forutsetning av fortsatt drift og styret bekrefter at forutsetningen er tilstede. Styret kjenner ikke til at det har inntruffet hendelser etter årets slutt som endrer vurderingen av foretakets stilling. Styret mener derfor at årsregnskapet gir et rettvise bilde av selskapets eiendeler og gjeld, finansielle stilling og resultat.

Styret foreslår at årets overskudd tillegges egenkapitalen.

Arbeidsmiljø

Styret anser arbeidsmiljøet som godt, og er ikke kjent med at det er forekommet skader eller ulykker. Det var under 1 % sykefravær i 2018. Arbeidet foregår i lokaler som er uten påvirkning av skadelige stoffer eller andre kjente skadelige faktorer.

Ytre miljø

Selskapet forurenses ikke det ytre miljø.

Likestilling

Det var ved årsskiftet 27 ansatte i selskapet, hvorav 12 kvinner og 15 menn. Av styrets seks medlemmer er to kvinner.

Hamar, 29. mars 2019

Håvard Bjør
Styremedlem

Sverre Bjørnstad
Styremedlem

Anne Gjerlaugsen Delphin
Styremedlem

Ann-Kristin Hageløkken
Styremedlem

Åge Skinstad
Styremedlem

Nils Arne Nordheim
Styreleder

Frank Larsen
Adm. direktør